

Holbrood

De koffie in de Oranjekerk wordt 's zondags na de dienst om niet geschonken. Maar de bezoeker krijgt de koffie niet zomaar. Hij moet eerst de dienst bijgewoond hebben, zo luidt de instructie voor de koffieploeg. Niet dat aan deze regel strikt de hand wordt gehouden. Toch is het soms nodig dit voorschrift te hanteren, want anders vormt de gratis koffie een te grote aantrekkingskracht. Vooral als het buiten koud is.

Ook in het verleden bedacht de kerk regels om een gewild product als het holbrood streng doch rechtvaardig te distribueren. Nooit van holbrood gehoord? Dat kan kloppen, want sinds 1947 is dit diaconale brood niet meer verkrijgbaar. Tot deze datum was het een gewild product, waarvoor de nooddrufte Amsterdammer zich naar het Hol moest begeven. Dat was in 1675, het jaar waarin de diaconiebakkerij begon met bakken, ergens in een wirwar van steegjes tussen de Nieuwe Kerk en de Nieuwendijk. Deze bakkerij is gebouwd op de fundamenten van de afgebrande drukkerij van de befaamde Johan Blauwe. Wie nu het huis van de voormalige diaconiebakkerij wil bezoeken, moet daarom zijn op het Blaue Erf. Dit erf is lastig te bereiken want de toegang tot de steeg is nu door een hek afgesloten.

Op 17 november 1673 was door broeder Samuel Gerinck in de diaconievergadering het idee van diaconale broodverschaffing geopperd. Het geld dat de diaconie toen ook al verstrekte werd volgens deze broeder slecht besteed. Arme kinderen bleven hongerlijden aangezien het schaars bedeelde geld aan onnutte zaken zoals sterke drank werd uitgegeven. Vandaar het idee om brood te verstrekken. Bijkomend voordeel was dat deze diaconale activiteit ook geld in het laatje bracht. Om het in de moderne taal van het - schrik niet - kerkelijk beleidskader 2010-2015 te zeggen: de diaconie was van geldgever tot geldwerver geëvolueerd. In 1704 bedroeg het batig saldo van de bakkerij met 516.694 broden zelfs 70.329 gulden. Die verdiensten kwamen uit de verkoop van flinke aantallen holbroden aan weeshuizen en gasthuizen

van een andere gezindte dan de protestantse. Deze andersgelovigen moesten hiervoor behoorlijk betalen.

Broodloodjes van de Hervormde Gemeente en Gereformeerde Kerk

De bedeeden (armen) niet. Die konden met een gestempelde penning een brood aan de bakkerij afhalen. Denk trouwens niet dat de hongerige protestant met dit broodloodje de bakkerij binnenkwam. Nee, hij moest op een speciaal, nog altijd functionerend ruitje tikken. Dat werd opengedaan, het broodloodje werd ingenomen en in ruil daarvoor werd een holbrood door het ruitje naar buiten geschoven. Met het aantal broodloodjes moest de bakker zich verantwoorden voor het aantal verstrekte broden. Een simpel, maar te falsificeren controlesysteem. Er ontstond namelijk een soort handel in broodloodjes, waardoor de brave diakenen opnieuw zagen dat hun liefdegaven niet aan het gezin ten goede kwamen. Vooral Brabantsche Marie dreef min of meer legale handel in bedelingbrood en in broodloodjes. Kloeke wijkdiakenen schakelden de schout in. Er werden straffen ingevoerd om deze handel tegen te gaan.

In latere tijden konden de bedeeden met hun broodloodjes ook naar bakkers elders in de stad met wie de diaconie inkoopafspraken had gemaakt (er is niets nieuws onder de zon). Dan hoefden ze niet helemaal naar het Hol te lopen. In 1919 echter werd vastgesteld dat 'alle particuliere bakkers te zamen nog niet eens zooveel broodloodjes ontvingen als de Diaconiebakkerij alleen'. Een duidelijk bewijs dat de kwaliteit van het holbrood een extra wandeling rechtvaardigde.

Ik bezit nog een broodloodje. Het kan niet meer ingeruild worden voor een holbrood. Ook niet in de Oranjekerk waar je wel op gezette tijden aan de maaltijd kunt deelnemen tegen inlevering van 4 euro. Voor de koffie is geen betaling vereist. Liefst moet je wel eerst het geestelijk voedsel van de kerk tot je nemen. Dan krijg je Oranjekoffie. Daar komen ook mensen uit alle delen van de stad op af.

De Oranjeappel

Oranje is aantrekkelijk. Afgelopen maart werd dat bevestigd toen veel belangstellenden veilinghuis Sotheby's aan de Boelelaan bezochten. Daar waren heel wat spullen uit de nalatenschap van koningin Juliana uitgestald. Een week later werden ze geveild. Dat leverde nog aardig wat op. Zelf ben ik ook gaan kijken. Op zoek naar een gevelsteen uit een of ander koninklijk paleis. Hoewel er van alles en nog wat van de Soestdijkse zolders ter veiling werd aangeboden, was er geen gevelsteen bij. Zo'n steen met verwijzingen naar Oranje zou in onze kerk een mooie plaats hebben kunnen krijgen.

Amsterdam heeft zo'n gevelsteen gehad. De steen was ingemetseld boven in een smal pand aan de Keizersgracht. Dit pand 'daar de Orangie-appel in de gevel Staat' was aan deze zuidvrucht herkenbaar. Nu zouden we de stenen afbeelding een sinaasappel noemen, in 1675 ging het nog om een Oranjeappel. In dat jaar werd het pand gekocht door de Doopsgezinde Collegianten om er een klein weeshuis in te vestigen.

Amsterdam kende met het Burgerweeshuis, Diaconieweeshuis en het Aalmoezniersweeshuis al een aantal andere opvanghuizen. Deze waren voor de wezen die de Doperse weerloosheid onderwezen moesten krijgen, niet geschikt. Deze kinderen gingen naar de Oranjeappel, zoals het weeshuis naar de gevelsteen werd genoemd. De Collegianten waren rekkelijke calvinisten. Zij waren afkerig van een bindend voorgeschreven belijdenis, van een benauwende kerkelijke organisatie en van al te stellige predikanten. Zij kwamen ook niet voor een dienst bijeen, maar zij gingen ter college. Vandaar hun naam. In zo'n college kon ieder der aanwezigen vrij het woord voeren, hij mocht vrij spreken. Pas later vonden de Doopsgezinden dat zij een dominee nodig hadden.

Weeshuis Oranjeappel was net zo vooruitstrevend als de stichters ervan. Het weeshuis stond open voor doperse weeskinderen uit alle delen van het land. De eerste

Aan de Rivierenbuurtkant kon de toenmalige plantsoenendienst z'n gereedschap in het brughuisje opbergen.

Aanvankelijk zorgde Kramer zelf voor versieringen van zijn bruggen. Deze verwezen vaak naar de locatie van de brug, zoals de Keizerskroonversiering op de brug in de Vijzelstraat over de Keizersgracht. Later kwam net als Kramer, ook Hildo Krop in dienst van Publieke Werken. Met het verheffingsideaal voor ogen ging deze socialistische tijdgenoot de bruggen verfraaien. Dat is duidelijk zichtbaar als je vanuit het westen via de brug bij de Van Hilligaertstraat over de Boerenwetering De Pijp in komt. In reliëf staat daar een mannenfiguur met naar boven wijzende handen, geflankeerd door een moeder met kind. Hiervoor werd Krop geïnspireerd door het gedicht 'De kunstenaar die de mensen de weg naar de hemel wijst', geschreven door Abraham van Collem. De ietwat groot uitgevallen handen wijzen niet in de richting van de Oranjekerk. Het zou ook onjuist zijn om de hemel in de Oranjekerk te situeren. Misschien zou je kunnen betogen dat onze kerk een van de bruggen naar de hemel is. We moeten in ieder geval niet ophouden met bruggen te bouwen.

Met dank aan

- Christien Daudeij voor haar hulp bij de redactionele werkzaamheden
- Hein Aalders, Sandra Haverman, Adriaantje de Jong en Joke van der Velden voor hun deskundige adviezen
- Evelien Mees voor haar gastvrijheid tijdens een fotosessie
- Robert Schillemans voor het regelen van de foto van het schilderij van Johannes Silfhout
- Henk Smit, die kon vertellen waar gevelsteen 'de Oranjeappel' zich bevindt
- Peter Elenbaas, voor het ter beschikking stellen van de luchtfoto van het Diaco-nieterrein
- Jan van der Heiden, voor het beeldmateriaal van Anne Zernike
- Alle anderen die geholpen en bemoedigd hebben

de volgende organisaties voor het beschikbaar stellen van het beeldmateriaal:

- Ons' Lieve Heer op Solder 26
- Flickr en leverancier 30
- NABU Bundesverband 36 B.Froehlich-Schmitt, R.Klein
- Blogspot, King James Bible 47
- Stadsarchief Amsterdam: 57, 97, 99, 106, 111, 113, 122
- VuMc 69
- Alex Kussendrager, www.loodjes.nl 83
- Willem de Zwijgerkerk 91, 92
- Wiki en leveranciers 99, 116
- Universiteitsbibliotheek Leiden 97
- Reformatorisch Dagblad 125, 126
- ReclameArsenaal, www.ReclameArsenaal.nl 127
- Universiteitsbibliotheek Amsterdam 137